

ภาษาศาสตร์ประยุกต์เพื่อการพัฒนา: ผู้คน พึ่งภาษาในภาวะวิกฤต*

Developmental linguistics:

People's empowerment and endangered language revitalization

สุวิไล เปรมศรีรัตน์**

suwilai.pre@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอแนวคิดการศึกษาภาษาศาสตร์ประยุกต์เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นการบูรณาการศาสตร์ทางภาษากับศาสตร์อื่นๆ โดยเป็นการพัฒนาภาษาท้องถิ่นหรือภาษาชาติพันธุ์ต่างๆ ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มศักยภาพและช่วยพัฒนาบุคคล ชุมชน หรือสังคม ทั้งนี้บทความเน้นศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนภาษาภาวะวิกฤตเสี่ยงต่อการสูญหาย อันมีผลต่อการสูญเสียความรู้ท้องถิ่นซึ่งผูกติดกับภาษา รวมทั้งศึกษาและพัฒนาชุมชนวิกฤตอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เรียกว่า “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” ซึ่งชุมชนเจ้าของเป็นเจ้าของโครงการและเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยมีนักวิชาการทางภาษาเป็นผู้สนับสนุนเสริมวิชาการทางด้านภาษาร่วมกับนักวิชาการด้านอื่นๆ อันเป็นการฟื้นความมั่นใจในตนเองและความเป็นชาติพันธุ์ของตน พร้อมกับการฟื้นฟูการใช้ภาษาท้องถิ่น บทความนี้กล่าวถึงแนวคิดและวิธีการดำเนินงานตามรูปแบบของ “มหิดลโมเดล” ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบด้วย การวิจัยขั้นพื้นฐาน การพัฒนาระบบเขียนการสร้างวรรณกรรมท้องถิ่น การสอนภาษาท้องถิ่นในโรงเรียนหรือการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา/พหุภาษาศึกษา การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การศึกษาวิจัยองค์ความรู้ท้องถิ่นด้านต่างๆ การดูแลติดตามและประเมินผล การสร้างเครือข่ายการทำงาน และการผลักดันนโยบายภาษาแห่งชาติที่สนับสนุนการรักษาความหลากหลายทางภาษา

คำสำคัญ: การฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤต, วิจัยเพื่อท้องถิ่น, มหิดลโมเดล

* บทความนี้พัฒนามาจากบทความตีพิมพ์ใน “FESTSCHIRIFT in Linguistic, Applied Linguistic, Language and Literature” in Honor of Pro. Dr. Udom Warotamasitkadit, Fellow of the Royal Institute of Thailand on His 75th Birthday. กรุงเทพมหานคร. 2552.

** ศาสตราจารย์เกียรติคุณประจำหลักสูตรดุริยบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ และประธานที่ปรึกษาศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Abstract

This paper presents the ideology of developmental linguistics which aims at human resource development. It integrates linguistics with other fields of study so that indigenous or ethnic minority languages may be developed to be used to their full capacity for individual, community, and social development. The focus is on the development of endangered language communities wherein language endangerment results in the loss of local knowledge and confusion related to language identity and value. This action participatory research utilizes “community-based research,” in which the language community is the owner of the project and the community actively carries out the works by themselves in cooperation with outside scholars. Academic support is given by linguists as well as academics of other fields of study. The step-by-step methodology follows the “*Mahidol Model*” for language development, language revitalization, and bi/multilingual education, elements of which include the following: basic research, orthography development, local literature development, teaching the ethnic language as a subject in school or implementing a mother tongue-based bilingual/multilingual education program, establishing a community learning center, studies of local knowledge, establishing monitoring facilitating and evaluation processes, networking, and the drafting of national language policy recommendations that support the preservation of local languages.

Keywords: endangered language revitalization, community-based research, Mahidol Model

1. บทนำ: วิถีทางภาษา การสูญเสียความหลากหลายทางภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

“มันกำลังจะหลุดจากขั้วแล้วนะ...นี่เป็นลมหายใจเฮือกสุดท้ายของเรา” คำเปรียบเทียบกับของป้ารวง¹ คนมอญแห่งลุ่มน้ำแม่กลอง เมื่อพูดถึงสถานการณ์ของภาษามอญ² ซึ่งกำลังถดถอยเสมือนกับผลไม้ที่กำลังจะหลุดจากขั้ว และความพยายามของคนมอญอาวุโสที่จะรักษาภาษาไว้เสมือนกับเป็นลมหายใจเฮือกสุดท้าย

คำกล่าวข้างต้นเป็นหนึ่งในหลายๆ กรณีที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาและเหตุผล ความต้องการที่เจ้าของภาษาชาติพันธุ์เข้าร่วมงานด้านฟื้นฟูภาษา ความวิตกกังวลต่อสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นโจทย์สำคัญที่ผู้อาวุโสต้องการหาทางแก้ เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่ชนรุ่นหลัง

ปัญหาการตายของภาษา (language extinction) ต่างๆ ในโลกกำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในอัตราที่น่าตกใจ เช่นเดียวกับปัญหาการสูญพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และความหลากหลายทางชีวภาพอื่นๆ สาเหตุใหญ่มาจากโลกาภิวัตน์และการสื่อสารไร้พรมแดนที่มีพลัง เข้าถึงแม้ในพื้นที่ห่างไกล นโยบายทางภาษาและนโยบายการศึกษาซึ่งส่งเสริมแต่เฉพาะภาษาประจำชาติหรือภาษาราชการก็มีส่วนให้ภาษาท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หดหนัาที่และความหมายต่อวิถีชีวิต ชาวชนไม่เห็นคุณค่า ใช้แต่ภาษาในกระแสหลัก ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนกลุ่มต่างๆ ในปัจจุบันจึงอยู่ในภาวะถดถอย เสี่ยงต่อการสูญสลาย สถานการณ์เช่นนี้เป็นภัยคุกคามความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมอย่างไม่เคยมีมาก่อน นักภาษาศาสตร์ได้คาดการณ์ว่า หากไม่มีการดำเนินการอย่างใด ร้อยละ 90 ของภาษาในโลกซึ่งมีกว่า 6,000 ภาษา จะสูญสิ้นไปภายในศตวรรษนี้ (Krauss, 1992) อาจมีเพียงภาษาราชการ ภาษาประจำชาติ ซึ่งอยู่ในระบบโรงเรียนและสื่อมวลชนเท่านั้นที่จะปลอดภัย การตายของภาษามีได้เป็นเพียงการสูญเสียภาษา แต่เป็นการสูญเสียระบบความคิด องค์ความรู้ และภูมิปัญญาที่กลุ่มชนต่างๆ ได้สะสมมานับพันๆ ปี ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาการดำรงชีวิต ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ความรู้เชิงช่าง ศิลปะพื้นบ้าน ฯลฯ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก มีภาษาจำนวนถึงกว่า 70 กลุ่มภาษา โดยแต่ละภาษามีความสัมพันธ์เชิงเชื้อสายจัดอยู่ใน 5 ตระกูลภาษา³ และมีพื้นที่ทางสังคมในระดับต่างๆ กัน แต่ในปัจจุบันกำลังเกิดปัญหาภาวะวิกฤต รายงานการวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่า มีภาษาจำนวนถึง 15 กลุ่มกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ ได้แก่ ภาษาของ กะชอง ชำเร ชะอู้ง โข (ทะวืง) ฉุฮกูร ก่อง (ละว้า) ละเวือะ มลาปรี มานี (ชาไก) อิมปี ปิซุ อูรักลาโว้ยจ มอแกน และแสก (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547; Premsrirat, 2006;

Premssrirat, 2007) นอกจากนี้บางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มใหญ่ในเขตชายแดนห่างไกล ยังมีภาวะวิกฤตด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งไม่ได้รับการยอมรับในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เช่น กลุ่มภาษามลายูปาตานี ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มเขมรถิ่นไทยในเขตอีสานใต้ หรือกลุ่มชาวเขาในภาคเหนือ เป็นต้น โดยที่ประชากรส่วนมากยังไม่ได้รับการบริการของรัฐอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ในขณะที่เดียวกัน ภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่อยู่ในภาวะถดถอย ชุมชนอ่อนแอ ขาดความมั่นใจ สูญเสียความมั่นคงในชีวิต เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (สุวิไล, 2549; Premssrirat, 2008)

เนื่องจากวิกฤตทางภาษาเป็นปัญหาระดับโลก ภาษาเป็นสิ่งที่ เป็นลักษณะเฉพาะของความเป็นมนุษย์ โดยที่แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าพันธุ์จะมีลักษณะของตนเอง องค์กรยูเนสโกจึงเป็นองค์กรหลักที่มีความพยายามรณรงค์ให้มีการรักษาความหลากหลายทางภาษาให้คงอยู่ โดยถือว่าเป็นมรดกของมนุษยชาติที่ต้องดูแลปกป้องรักษา

2. การกู้วิกฤตทางภาษา การพัฒนา และฟื้นฟูภาษาในบริบทของงาน “วิจัยเพื่อท้องถิ่น”

อย่างไรก็ตาม สำหรับในประเทศไทยนักวิชาการและเจ้าของภาษามีความพยายามที่จะร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้น และเพื่อนำภาษามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน โดยกลุ่มนักภาษาศาสตร์ได้มีการดำเนินงานผ่านศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต (Resource Center for Documentation and Revitalization of Endangered Languages and Cultures) ในสังกัดของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยได้รับการสนับสนุนเบื้องต้นจากมูลนิธิญี่ปุ่น ผ่านกิจกรรมฟื้นฟูภาษาต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2547 และทำงานต่อเนื่องกับชุมชนภาษาชาติพันธุ์ตระกูลต่างๆ มาถึงปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตมีภารกิจในการศึกษาสำรวจวิจัยด้านภาษาและวัฒนธรรมที่อยู่ในภาวะอันตรายเสี่ยงต่อการสูญหาย เพื่อบันทึกองค์ความรู้ไว้ให้มากที่สุด รวมถึงการให้คำปรึกษาและการสนับสนุนด้านวิชาการแก่เจ้าของภาษาในชุมชนที่ภาษามีการถดถอย จนเกิดวิกฤตด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรม และภาษาอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหายไป ชุมชนที่มีความต้องการหรือมีความพยายามที่จะฟื้นฟูการใช้ภาษาและธำรงรักษาวัฒนธรรมให้เกิดการสืบทอดสู่คนรุ่นถัดไป ทั้งนี้ศูนย์ฟื้นฟูฯ ได้เข้าไปมีส่วนในการให้คำปรึกษาและสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาและฟื้นฟูภาษาแก่ชุมชนเหล่านั้น พร้อมทั้งเผยแพร่ความสำเร็จต่อสาธารณชนเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของภาษาต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในด้านต่างๆ ทั้งนี้ศูนย์ฟื้นฟูฯ ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานทางด้านประเด็นภาษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(สกว.) ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการทำวิจัยของชุมชนเพื่อการพัฒนาและฟื้นฟูภาษาในบริบทของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งมีฐานอยู่ที่ชุมชนเจ้าของภาษา ทั้งในด้านการตั้งโจทย์วิจัย การพัฒนาโครงการ การเป็นเจ้าของโครงการวิจัย บริหารจัดการด้วยตนเอง โดยดำเนินงานวิจัยในลักษณะของการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน และมีทีมนักวิชาการของศูนย์ฟื้นฟูฯ เป็นพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุนเสริมด้านวิชาการและด้านการบริหารจัดการโครงการ เช่น การจัดกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และจัดประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ เช่น การพัฒนาภาษาด้านต่างๆ ได้แก่ การสร้างระบบเขียน เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงานของคนในชุมชนด้วยตนเอง เช่น การบันทึกความทรงจำ ภูมิปัญญาด้านต่างๆ คติคำสอนพื้นบ้าน เพลง กลอน เรื่องเล่าต่างๆ รวมถึงการสร้างวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ และพัฒนาสื่อการเรียนการสอนเป็นภาษาท้องถิ่น เป็นต้น

การดำเนินงานวิจัยในลักษณะนี้มีความต่างจากการวิจัยทางภาษาศาสตร์ทั่วไป และการวิจัยภาคสนามของนักภาษาศาสตร์ที่นิยมปฏิบัติกันอยู่ ซึ่งโดยปกตินักภาษาศาสตร์ทำงานในชุมชนเพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลภาษาและวัฒนธรรมเพื่อศึกษาภาษา ได้แก่ ลักษณะภาษา วิเคราะห์โครงสร้างภาษา หรือเพื่อการศึกษาภาษาในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง โดยที่ชุมชนเจ้าของภาษาจะเป็นผู้บอกภาษาหรือสอนภาษา และให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของตน ซึ่งนักวิจัยทางภาษาจะนำไปวิเคราะห์ รวบรวม สร้างเป็นองค์ความรู้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป ในบางกรณี อาจมีการศึกษาภาษาในเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความคิด และวิถีชีวิต เป็นการสร้างความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับการทำงานต่อยอดงานเชิงประยุกต์หรืองานเชิงลึกอื่นๆ ต่อไป

จากประสบการณ์ในการทำงานวิจัยภาคสนามทางภาษาศาสตร์และการสอนนักศึกษา โดยนำนักศึกษาไปศึกษาและฝึกเก็บข้อมูลทางภาษาในชุมชนต่างๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาว่าด้วยการศึกษามานุษยวิทยาเป็นเวลามากกว่าสิบปีและในหลายกลุ่มชน ผู้เขียนจึงมีความเข้าใจสถานการณ์ทางภาษาและความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่นชาติพันธุ์ ซึ่งมีความภาคภูมิใจและความสนใจที่ถ่ายทอดภาษาและวัฒนธรรมของตนสู่ชนรุ่นหลังและผู้สนใจ รวมทั้งมีความต้องการศึกษาและทำนุบำรุงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของตน ดังนั้นจากปัญหาวิกฤตทางภาษาที่กำลังเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดการวิจัยที่ประยุกต์ใช้ความรู้ภาษาศาสตร์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว โดยใช้ปัญหาภาษาถดถอยที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นโจทย์ในการดำเนินการศึกษาวิจัย ทั้งนี้ได้พัฒนาวิธีการศึกษา วิธีบันทึก รวบรวมข้อมูล การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับตัวภาษา และการดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา (และวัฒนธรรม) ท้องถิ่น ซึ่งในประการหลังนี้นักภาษาศาสตร์ทำงานร่วมกับ

ชุมชนเจ้าของภาษา จำเป็นต้องมีการประยุกต์และบูรณาการศาสตร์ทางภาษากับศาสตร์อื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา การศึกษา เป็นต้น เพื่อหาแนวทางในการดำเนินงานที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งในการนี้ได้พบว่า การอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษามีหลักในการทำงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหลักของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (แม้ว่าจะยังมีความแตกต่างในสาระบางประการ) ทั้งนี้เนื่องจากโจทย์หรือปัญหาในการวิจัยต้องเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามีความสำคัญ และอยากจะค้นหาคำตอบหรือหาทางแก้ไขด้วยตนเอง คนในชุมชนจึงต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำตอบ มีการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา โดยนักวิชาการเสนอทางเลือกให้กับท้องถิ่น เรื่องของการอนุรักษ์และการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมนั้นจำเป็นที่ผู้เป็นเจ้าของภาษา วัฒนธรรมจะต้องเป็นผู้ลงมือดำเนินการด้วยตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากการอนุรักษ์ฟื้นฟูด้านภาษา มีความเฉพาะในแต่ละวัฒนธรรม ยากที่ผู้ที่อยู่นอกวัฒนธรรมจะทำความเข้าใจและดำเนินการได้เท่ากับผู้คนเจ้าของภาษานั้นๆ เจ้าของภาษาจึงต้องมีความต้องการที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูด้วยตนเอง โดยเป็นเจ้าของโครงการและนักวิชาการเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการที่เป็นความรู้สากล ซึ่งนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น โดยปรับการทำงานจากเดิมเป็นการทำงานร่วมกันและชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการ วิธีการทำงานวิจัยจึงแตกต่างจากงานวิจัยภาษาศาสตร์ภาคสนามทั่วไป ที่มีลักษณะการทำงานโดยมีนักวิชาการเป็นเจ้าของโครงการเพียงฝ่ายเดียว

แนวคิดของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ให้โอกาสชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดโจทย์หรือปัญหาที่ต้องการแก้ไข คิดหาวิธีที่เหมาะสม และดำเนินการด้วยตนเองนั้น ได้ช่วยเติมเต็มความต้องการของชุมชนซึ่งมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านการทำนุบำรุงภาษาด้วยตนเองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยมีการจัดรูปแบบที่เป็นเครื่องช่วยชุมชนท้องถิ่นในการดำเนินการด้านบริหารจัดการด้วยตนเองได้จริง ทุนการดำเนินงานสามารถส่งตรงไปสู่ชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของโครงการวิจัย โดยมีพี่เลี้ยงดูแลช่วยเหลือ และใช้วิธีจัดประชุมปฏิบัติการเพื่อฝึกอบรม และลงมือปฏิบัติเอง รวมทั้งมีการติดต่อสื่อสารกับชุมชนอื่นๆ ที่มีภาษาในสถานะใกล้เคียงกัน ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเช่นนี้จึงจะสามารถฟื้นฟูอัตลักษณ์ สร้างความมั่นใจและความเข้มแข็งแก่ชุมชน เป็นการพลิกปัญหาวิกฤตให้เป็นโอกาสในการฟื้นฟูคุณค่าและตัวตน ก่อให้เกิดพลังความเข้มแข็งที่จะสู้กับปัญหาต่างๆ เป็นการพัฒนาคูณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณและภูมิปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาคูณภาพชีวิตด้านอื่นของชุมชน และทำให้กลุ่มชน

สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นประชากรที่มีคุณภาพในสังคมพหุภาษาและพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

3. มหิดลโมเดล: รูปแบบวิธีการในการฟื้นฟูภาษาและพัฒนาชุมชนโดยชุมชน

แม้ว่าการวิจัยเพื่อฟื้นฟูภาษาจะถือได้ว่าเป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ก็มีแตกต่างจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในความหมายปกติทั่วไป กล่าวคือ โจทย์ของการฟื้นฟูภาษาจะถดถอยของภาษาเป็นทั้งโจทย์ของนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์และเป็นปัญหาพื้นฐานที่ตรงกับความต้องการของชุมชน ทั้งนี้มีเป้าหมายที่สอดคล้องกันอยู่ที่ความพยายามจะหาวิธีการในการแก้ไขปัญหาโดยการอนุรักษ์ฟื้นฟูและดำรงรักษาภาษาให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งวิธีการในการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมนั้น ชุมชนสามารถเลือกได้ตามความเหมาะสมของบริบทชุมชนแต่ละแห่งและตามความต้องการ เช่น การฟื้นฟูโดยการจัดกิจกรรมในชุมชน หรือโดยการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่และความต้องการ ความพร้อมของชุมชน ส่วนวิธีการเชิงลึกอาจคิดค้นหาทางออกด้วยตนเอง

ในกรณีการฟื้นฟูภาษาเพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้ภาษาในลักษณะต่างๆ เช่น จากภาษาพูดเป็นภาษาเขียน หรือเพิ่มจำนวนผู้ใช้ภาษาให้มากขึ้น งานดังกล่าวเป็นงานซับซ้อน ต้องการทั้งความรู้ท้องถิ่นและความรู้จากหลักวิชาการมาช่วย การพิจารณานำวิธีการบางประการที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วมาดัดแปลงใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นของตนเป็นศาสตร์ที่สำคัญ ตัวอย่างของงานพัฒนาภาษา เช่น การสร้างระบบเขียนเพื่อเป็นเครื่องมือในการบันทึกการสร้างนักเขียน การผลิตหนังสืออ่าน หนังสือภาพ เรื่องเล่าจากประสบการณ์ การฝึกครูการสอนภาษาในโรงเรียน เป็นต้น ทั้งนี้ความสำคัญอยู่ที่การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับนักวิชาการทางภาษาและการศึกษา โดยนักวิชาการให้แนวคิดที่เป็นสากลและเป็นระบบ ส่วนชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้คัดสรรสิ่งที่เป็นประโยชน์และสร้างขึ้นใหม่ด้วยตนเองความสำเร็จในการสร้างระบบเขียนด้วยตนเอง สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและฟื้นฟูภาษา โดยสามารถใช้ในการบันทึกเรื่องราว องค์ความรู้ และการสร้างหนังสือ หรือสื่อการอ่านนั้น มีความสำคัญยิ่งต่อชุมชน ระบบเขียนที่สร้างได้สำเร็จเป็นระบบเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดความภูมิใจอย่างยิ่งสำหรับชุมชนท้องถิ่น ผู้ใหญ่ทองพิทักษ์แห่งบ้านวังอ้ายโพธิ์ เจ้าของภาษาญ้อกร กล่าวว่า “เป็นความภูมิใจที่สุดในชีวิตที่ได้สร้างระบบเขียนภาษาญ้อกรไว้ให้ลูกหลาน” นอกจากนี้ การพัฒนาภาษาในบริบทของการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชนยังเป็นการสร้างโอกาสที่ชุมชนสามารถนำภาษา

ของตนไปสู่การจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นความปรารถนาสูงสุดของผู้คน
กลุ่มชาติพันธุ์

การที่สามารถดำเนินงานด้วยตนเองได้เป็นขั้นตอนที่ละชั้นๆ จนสามารถทำได้สำเร็จ
ทั้งกระบวนการและยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ คิดเพิ่มเติม ดัดแปลงจากเดิมได้ โดยการ
สนับสนุนของนักวิชาการซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ทำให้เกิดความมั่นใจและสามารถขยาย
งานต่อไป เห็นได้จากกระบวนการทำงานของกลุ่มชาติพันธุ์ของ ซึ่งเป็นกลุ่มภาษาแรกที่
เจ้าของภาษาได้ร่วมงานกับนักวิชาการด้านภาษา ถือว่าเป็นโครงการต้นแบบที่สามารถขยาย
ออกไปสู่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อีกกว่า 23 กลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบัน และงานด้านอื่นๆ ทั้งนี้โดย
ใช้การดำเนินงานตามแนวทางที่รู้จักกันในนามว่า “มหิดล โมเดล”

รูปแบบและขั้นตอนของการดำเนินการเพื่อการพัฒนาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม
ในภาวะวิกฤตตามแนวทางของมหิดล โมเดล เป็นรูปแบบและกระบวนการในการพัฒนาและ
ฟื้นฟูภาษา วัฒนธรรม และองค์ความรู้ท้องถิ่นโดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งนี้มีนักวิชาการ
จากหลากหลายสาขาวิชาช่วยสนับสนุนองค์ความรู้ด้านวิชาการที่เกี่ยวข้อง มหิดลโมเดลเป็น
ผลจากประสบการณ์ทำงานกว่า 10 ปี ในการทำงานร่วมกับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ด้าน
การฟื้นฟูภาษามากกว่า 23 กลุ่มชาติพันธุ์ และมีผลงานการศึกษาและวิจัยในเรื่องการพัฒนาระบบ
บันทึกภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยนักวิชาการด้านภาษาและชาติพันธุ์
ของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
เอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) การวิจัยพื้นฐาน เป็นขั้นแรกของการดำเนินการ จำเป็นจะต้องมีการวิจัยพื้นฐาน
โดยมีลักษณะเป็นการวิจัยทางภาษาศาสตร์ ได้แก่ การบันทึก วิเคราะห์ระบบโครงสร้าง
พื้นฐานทางภาษาด้านต่างๆ การสำรวจสถานการณ์ทางภาษา เช่น ลักษณะการใช้และความ
เข้มแข็งของการใช้ภาษา หรือปัญหาทางอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นฐานของการดำเนินการฟื้นฟูภาษา
และภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

2) การสร้างความเข้าใจและความตระหนัก พร้อมทั้งค้นหาผู้ร่วมงาน เมื่อเข้าใจ
สถานการณ์ทางภาษาและโครงสร้างของภาษาแล้ว ขั้นตอนต่อไปเป็นการดำเนินงานเพื่อ
สร้างความเข้าใจและความตระหนัก พร้อมทั้งค้นหาผู้ร่วมงานจากกลุ่มคนรุ่นต่างๆ ในสาขา
ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันตามบริบทพื้นที่และลักษณะงานที่ต้องการดำเนินงาน

3) การพัฒนาระบบเขียน เนื่องจากภาษาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นภาษาที่ไม่มีภาษา
เขียนอยู่ก่อน การพัฒนาระบบเขียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาฟื้นฟูภาษา การ

สร้างพื้นที่การใช้ภาษาเพื่อการอ่านเขียนเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการใช้ภาษาพูดเพียงอย่างเดียว
วิธีการดำเนินการจะทำได้โดย

- สร้างระบบเขียนสำหรับภาษาที่ไม่เคยมีระบบเขียน
- ปรับปรุงระบบที่ใช้อยู่ หรือ
- สร้างระบบเขียนที่จะเชื่อมโยงภาษาพูดปัจจุบันไปสู่ระบบเขียนดั้งเดิม ทั้งนี้โดยการสร้างระบบเขียนจะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าของภาษาและนักภาษาศาสตร์

4) การสร้างสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการภายหลังมีการพัฒนาระบบเขียนขึ้นแล้ว เช่น นิทาน เรื่องเล่า เพลง บทกวี พิธีกรรม ประเพณี รวมทั้งพจนานุกรมฉบับท้องถิ่น เป็นต้น

5) การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบโรงเรียน ในขั้นตอนนี้เป็นการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายและความต้องการของผู้คนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้อาจแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

- การสอนวิชาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรายวิชา เช่น กลุ่มซอง (จันทบุรี) มอญ (ราชบุรี) โซ่ (กุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร) เขมร (สุรินทร์) โดยจัดเป็นวิชาในสาระเพิ่มเติมสัปดาห์ละ 2-3 ชั่วโมง เป็นต้น
- การจัดการศึกษาแบบทวิ/พหุภาษา เป็นการจัดการศึกษาโดยใช้ภาษาท้องถิ่นที่เป็นภาษาแม่ของผู้เรียนเป็นฐานเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ โดยเริ่มตั้งแต่เด็กเริ่มเข้าเรียน ใช้สำหรับกลุ่มชนใหญ่ตามแนวชายแดน หรือกลุ่มที่ยังมีการใช้ภาษาท้องถิ่นของตนอย่างเข้มข้น เช่น ไทย - มลายูถิ่น (ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ไทย - เขมรถิ่นไทย (จังหวัดสุรินทร์) ซึ่งการดำเนินงานจะเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรและแผนการเรียนการสอนตามข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเพิ่มลักษณะเฉพาะหรือจุดเน้นด้านพัฒนาการทางภาษาต่างๆ มีการใช้ภาษาท้องถิ่นที่เป็นภาษาแม่ของเด็กเป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงไปสู่ภาษาราชการ (ภาษาไทย) และภาษานานาชาติ (ภาษาอังกฤษ) เป็นต้น นอกจากนี้ การสร้างสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ จะมีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นความคิด การจดจำ และความเข้าใจของนักเรียน รวมทั้งจำเป็นต้องจัดให้มีการฝึกอบรมกลวิธีการสอนที่หลากหลายรูปแบบให้แก่ครูเจ้าของภาษา

6) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์ดังกล่าวจะเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชนในชุมชน โดยอาจดำเนินการในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น อีกทั้งสามารถใช้เป็นสถานที่จัดประชุมของชาวบ้าน จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม จัดสอนหนังสือภาษาท้องถิ่นในชุมชน จัดการผลิตสื่อการอ่านภาษาท้องถิ่น เป็นต้น

7) การเรียนการสอนภาษา (และวัฒนธรรม) ในชุมชน ในกระบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมควรเป็นการเรียนรู้ ถ่ายทอด ทั้งในระบบโรงเรียน (formal education) และการใช้ในชีวิตประจำวัน (informal education) ดังตัวอย่าง ศูนย์เลี้ยงเด็กเล็กของกลุ่มปืซู หรือการเรียนภาษาโดยตรงจากผู้สูงอายุ เช่น กลุ่มกะซอง ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤตขั้นสุดท้าย

8) การศึกษาบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ควรมีการบันทึกองค์ความรู้ต่างๆ ของชุมชน เช่น พืชศาสตร์ พืชผัก และสมุนไพรพื้นบ้าน (กลุ่มญัฮกุร) อาหารพื้นบ้าน (กลุ่มซอง กลุ่มละเวอะ และกลุ่มมอญ) บทกวี (ลอซอมแล ของกลุ่มละเวอะ) เป็นต้น

9) การติดตามดูแลและประเมินผล โดยมีการจัดระบบพี่เลี้ยงตามแนวทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้พี่เลี้ยงจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ร่วมแก้ไขปัญหา ตลอดจนการปรับแผนการทำงานตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการติดตามและประเมินผลตลอดระยะเวลาดำเนินการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากกว่าการประเมินผลช่วงท้ายโครงการเท่านั้น

10) การสร้างเครือข่าย เครือข่ายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของงานการดูแลรักษาภาษาและองค์ความรู้ท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายจำเป็นต้องทำทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ

11) นโยบายภาษาและนโยบายการศึกษาที่สนับสนุนการใช้ภาษาท้องถิ่น การผลักดันให้มีการกำหนดเป็นนโยบายมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ภาษาและภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน อาทิ การพัฒนาด้านการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้มีการคุ้มครองสิทธิที่จะบรรลุองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้าในระบบการศึกษาของชุมชน รวมทั้งมีการดำเนินงานด้านวิชาการที่อยู่บนพื้นฐานของเห็นคุณค่าของภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสร้างนักวิชาการในระดับท้องถิ่น ในอันจะเป็นการเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ตลอดจนการเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างแตกต่างหลากหลาย

4. การปรับบทบาทของนักวิชาการทางด้านภาษาศาสตร์

จากพัฒนาการของการศึกษาภาษาในชุมชนที่มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะตัวภาษาและระบบภาษาไปสู่งานวิจัยเชิงประยุกต์ที่ใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง ดังเช่น โครงการศึกษาปัญหาการถดถอยและเสื่อมสลายของภาษาชาติพันธุ์ โดยมีจุดประสงค์ที่จะพลิกฟื้นสถานการณ์ด้วยการพัฒนาและการฟื้นฟูการใช้ภาษา ทำให้ต้องมีการบูรณาการศาสตร์ทางภาษาเข้ากับศาสตร์อื่นๆ และยังมีการศึกษาเชื่อมโยงให้เห็นมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น เช่น นโยบายภาษา การวางแผนทางภาษา การพัฒนาภาษา การพัฒนาระบบเขียน การผลิตวรรณกรรมในภาษาท้องถิ่น รวมทั้งมิติทางสังคมด้านอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ต้องการการดำเนินงานที่เข้มแข็ง ทั้งในส่วนของสถาบันทางวิชาการและชุมชนท้องถิ่นในฐานะผู้เป็นเจ้าของภาษา การสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับองค์กรต่างๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของนักวิจัยทางภาษาในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีความแตกต่างจากนักวิจัยด้านภาษาศาสตร์ทั่วไป ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในระยะที่ 1 นักวิจัยทางภาษาลงไปศึกษาและเก็บข้อมูลจากเจ้าของภาษาในชุมชนท้องถิ่น เช่น การศึกษาระบบเสียง ระบบไวยากรณ์ ระบบความหมาย ซึ่งเป็นการทำงานของนักวิจัยทางภาษาศาสตร์ภาคสนามปกติ ระยะที่ 2 นักวิจัยทางภาษาเพื่อการฟื้นฟูฯ จะทำงานร่วมกับผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ดังเช่น การทำงานร่วมกันในการสร้างระบบเขียน การสร้างนักเขียน การสร้างหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่น และการสร้างครูชุมชน เป็นต้น ระยะที่ 3 ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นนักวิจัยดำเนินการเองโดยนักวิจัยทางภาษาเป็นผู้สนับสนุน เช่น การผลิตหนังสือเป็นภาษาท้องถิ่น การสร้างพจนานุกรมฉบับชาวบ้าน และการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่น โดยร่วมมือกับโรงเรียนในพื้นที่ เป็นต้น ระยะที่ 4 ชุมชนสร้างงานด้วยตนเอง โดยมีการเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูด้านอื่นๆ เข้ากับภาษาท้องถิ่น เช่น การวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้าน ศึกษาฟื้นฟูพืชท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนในพื้นที่ การจัดห้องเรียนธรรมชาติ การคืนภาษาสู่ชุมชน การฟื้นฟูอักษรดั้งเดิม ฟื้นฟูจริยธรรมของเยาวชน บทกลอนท้องถิ่น เป็นต้น โดยนักวิชาการด้านภาษายังคงสนับสนุนงานในระดับกว้าง เช่น การจัดการศึกษาหรือฝึกอบรมการพัฒนาภาษาซึ่งเป็นเรื่องทางเทคนิควิชาการในด้านต่างๆ การหนุนเสริมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาของกลุ่มชนต่างๆ รวมถึงการวางแผนทางภาษาเพื่อการฟื้นฟูภาษาของกลุ่มชนที่มีความต้องการต่างๆ กันไป รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา ซึ่งใช้ทั้งภาษาราชการและภาษาท้องถิ่นร่วมเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน เช่น กรณีใช้ภาษามลายูถิ่นและภาษาไทย ในการวิจัยปฏิบัติการเพื่อจัดการศึกษาระดับปฐมวัยและ

การศึกษาภาคบังคับ เพื่อช่วยในการพัฒนาการศึกษาแก่เยาวชนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดำกว่าเกณฑ์และอยู่ในระดับที่ต่ำสุดในประเทศ และเพื่อลดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ดังจะเห็นได้ว่า บทบาทของนักวิจัยทางภาษาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาพื้นบ้าน จะมีบทบาทที่มากกว่าการทำงานแบบนักวิจัยทางภาษาศาสตร์ทั่วไป ซึ่งนักวิจัยดังกล่าวนี้จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ของการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม (CBR หรือ Community-Based Research) ที่มีโจทย์วิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน การทำงานมีลักษณะเป็นการทำร่วมกับชุมชน ในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา พัฒนาเครื่องมือ พัฒนาหลักสูตร และร่วมจัดกิจกรรม ทั้งนี้แต่ละชุมชนอาจมีแนวทางการฟื้นฟูที่แตกต่างกันตามแต่บริบทของแต่ละชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ และประการสำคัญ นักวิจัยประเภทนี้มีได้มีบทบาทเพียงเพื่อทำการวิจัยแก้ไขปัญหาของชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทของการเป็นผู้เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของผู้คนในชุมชนให้สามารถเป็นนักวิจัยที่จะทำงานเพื่อชุมชนของตนเองได้ในอนาคตอีกด้วย

5. เชื่อมโยงท้องถิ่นกับงานระดับชาติและนานาชาติด้วยภาษาศาสตร์ประยุกต์เพื่อการพัฒนา

อาจารย์ประชุมพร สังข์น้อย ผู้อำนวยการโรงเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มเขมรถิ่นไทย อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ กล่าวถึงโอกาสที่ได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นในโรงเรียนว่า “เป็นคุณค่าต่อชีวิต เด็กที่พูดภาษาท้องถิ่น เขียนอ่านภาษาท้องถิ่นได้ จะมีความกตัญญูต่อท้องถิ่น รักวัฒนธรรม รักพ่อแม่ เป็นวัคซีนที่จะป้องกันและพัฒนาเยาวชนไปในทางที่ดี” และคำกล่าวของอุสตาซ อับดุลรอฮิม ตาบลดามะลัง อำเภอเมืองฯ จังหวัดสตูล (เจ้าของภาษามลายูถิ่นสตูล ซึ่งกำลังอยู่ในภาวะวิกฤต) ซึ่งได้เข้าร่วมงานในโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาภาษาและฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นชายแดนใต้ และโครงการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา ซึ่งใช้ภาษามลายูถิ่นร่วมเป็นสื่อในการเรียนการสอนร่วมกับภาษาไทยในช่วงต้นของเข้าเรียน ได้กล่าวเป็นภาษามลายูถิ่นซึ่งสรุปเป็นภาษาไทยได้ว่า “โครงการนี้มีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยกู้ศักดิ์ศรีของชาวมลายู ขอวิงวอนต่อพระเจ้าช่วยคลบนันดาลให้โครงการนี้ (โครงการทวิภาษา_ดีความโดยผู้เขียน) มันคงยืนนานตลอดไป”

ความปรารถนาของชุมชนท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับนโยบายในระดับนานาชาติ ดังจะเห็นได้จากการที่ในปัจจุบันมีความพยายามจากหลายส่วนของโลกที่จะพลิกฟื้น สถานการณ์การเสื่อมสลายของภาษาเล็กภาษาน้อย ดังเช่น องค์การสหประชาชาติได้ กำหนดให้วันที่ 21 กุมภาพันธ์ ของทุกปีเป็น “วันภาษาแม่นานาชาติ” (International Mother Language Day) และปี ค.ศ. 2008 หรือปี พ.ศ. 2551 เป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองปีภาษาสากล (International Year of Languages) เพื่อการธำรงรักษาความหลากหลายทางภาษาและ วัฒนธรรมของโลกซึ่งกำลังอยู่ในภาวะวิกฤต นอกจากนี้ ยังได้มีการรณรงค์ให้มีการนำภาษา มาใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาแม่ ภาษาของกลุ่มชน ซึ่งมีศักยภาพและ บทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น องค์การยูเนสโกได้มีการกำหนด “สหัสวรรษแห่งการพัฒนา” หรือ “Millennium Development Goals” ที่มุ่งพัฒนาประชากร โลก 8 ประการ อันได้แก่ 1) การขจัดความยากจน 2) ความสามารถจัดให้มีการศึกษาขั้น พื้นฐาน “การศึกษาเพื่อทุกคน (EFA)” 3) การส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ การเสริมพลัง สตรีให้เข้มแข็ง ได้รับการศึกษาเท่าเทียมชาย 4) การลดอัตราการตายของเด็ก 5) การปรับปรุง สุขภาพของมารดา 6) การต่อสู้กับโรคภัย เช่น เอชไอวี มาลาเรีย เป็นต้น 7) การรักษา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้ยั่งยืน และ 8) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนา ซึ่ง ทุกหัวข้อของการพัฒนานั้นจำเป็นต้องอาศัยภาษาท้องถิ่นที่เป็นภาษาแม่ของแต่ละกลุ่มชน ภาษาแม่จึงเป็นภาษาที่สำคัญและมีการส่งเสริมการใช้เป็นประการสำคัญ สิ่งเหล่านี้เป็น นิยมหมายสำคัญของชาวโลกที่จะช่วยกันธำรงรักษาความหลากหลายทางภาษาและ วัฒนธรรมของโลกให้ยั่งยืนสำหรับคนในยุคต่อไป โดยการนำเอามรดกทางภูมิปัญญาของ มนุษยชาติ อันได้แก่ ภาษาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาและแก้ปัญหาของมนุษยชาติใน ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาอย่างยั่งยืน การแก้ไขความ ขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรม และปัญหาอื่นๆ ที่ล้วนแล้วแต่ต้องบูรณาการความรู้ความเข้าใจ และการให้ความสำคัญกับภาษาเป็นส่วนหนึ่งของทางออกด้วยกันทั้งสิ้น

นอกจากนี้ปัจจุบันได้มีการดำเนินงานของนักภาษาศาสตร์และราชบัณฑิตยสถาน ใน การผลักดันนโยบายภาษาแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ สนับสนุนภาษาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาและสื่อสารมวลชน จากการดำเนินการที่ผ่านผู้ที่ เกี่ยวข้องหลายฝ่ายให้การสนับสนุนเป็นอย่างมาก

ความพยายามที่จะประยุกต์ใช้ความรู้ทางภาษาศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตทางภาษา และความขัดแย้งทางวัฒนธรรมในสังคม โดยการบูรณาการศาสตร์ทางภาษาเข้ากับศาสตร์ อื่นๆ เช่น ศึกษาศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา การพัฒนา และการบริหารจัดการ ที่

เชื่อมโยงท้องถิ่นกับงานระดับชาติและนานาชาติ นับว่าเป็นบทนำเข้าสู่ภาษาศาสตร์ประยุกต์ เพื่อการพัฒนาในบริบทของประเทศไทยและเอเชียอาคเนย์ที่น่าจะได้มีการทำงานต่อไปอย่างต่อเนื่อง

เชิงอรรถ

- ¹ นางรวง สืบวงศ์ คนไทยเชื้อสายมอญ จากบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ² ภาษามอญเป็นภาษาเก่าแก่แห่งดินแดนสุวรรณภูมิ ตัวอักษรมอญเป็นต้นแบบระบบตัวเขียนของหลายภาษา เช่น ภาษาพม่า กะเหรี่ยง ไทใหญ่ และอักษรล้านนา เป็นต้น
- ³ ภาษาที่พบในประเทศไทยแบ่งได้เป็น 5 ตระกูลภาษา อันได้แก่ ภาษาตระกูลไท-กะได ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน และภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน

เอกสารอ้างอิง

- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: อรุณสภา.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2549). สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 25(2), 5-17.
- Krauss, M. (1992). The world's languages in crisis. *Language*, 68(1), 4-10.
- Premssirat, S. (2006). Language situation: Thailand. *Encyclopedia of Languages and Linguistics* (2nd ed.). Oxford: Elsevier Limited.
- Premssirat, S. (2007). Endangered languages of Thailand. *International Journal of The Sociology of Language*, 186, 75-93.
- Premssirat, S. (2008). Language for national reconciliation: Southern Thailand. Retrieved from http://www.eenet.org.uk/resources/eenet_newsletter/news12/page12.php.